

Naravna pogodba*

Dva časa

Po naključju ali modrosti ima francoščina eno samo besedo za čas (*temps*), ki teče in mineva - *time*, *zeit*, - in za vreme - *weather*, *wetter* -, ki je posledica podnebja in tistega, kar so naši predniki imenovali nebesni pojavi.

Danes se naše raziskave in bojzani ukvarjajo predvsem z vremenom, saj naša industrijska dejavnost morda že kar katastrofalno posega v globalno naravo, za katero so predniki verjeli, da ni odvisna od nas. Odslej ne le da je brez dvoma odvisna od nas, tudi mi smo za ceno naših življenj odvisni od nje, od tega premikajočega se atmosferskega sistema, nestalnega, a precej stabilnega, determinističnega in naključnega, z nekimi približnimi obdobji, katerih ritem in odzivni časi se strahovito spreminjajo.

Kako povzročamo to spreminjanje? Kakšna obsežna neravnotežja se obetajo, kakšne globalne spremembe v celotnem ozračju lahko pričakujemo zaradi naše industrijske dejavnosti in naraščajočih tehničnih zmogljivosti, ki v ozračje izpustijo na tisoče ton dušikovega oksida in drugih strupenih snovi? Trenutno ne moremo presoditi ne obsega in ne prepletenosti splošnih sprememb, brez dvoma pa tudi ne moremo dognati odnosa med časom, ki teče, in vremenom; ena sama beseda za dve očitno povsem različni resničnosti. Kajti ali

* Besedilo je prevod istoimenskega drugega poglavja knjige z enakim naslovom (Michel Serres: **Le contrat naturel**, François Bourin, Pariz 1990). Knjigo v tej številki tudi recenziramo (gl. Recenzije).

poznamo bolj bogat in bolj celovit model globalnih sprememb, ravnotežij in njihovih atraktorjev, kot sta podnebje in ozračje? In tako smo v začaranem krogu.

Z drugimi besedami: kakšne nevarnosti nam pretijo? Predvsem pa: kje je prag, kje datum ali časovna meja največjega tveganja? V začasnem nepoznavanju odgovorov na ta vprašanja se previdnost (in politiki) vprašuje: kaj storiti? Kdaj storiti? Kako in kaj se odločiti?

In predvsem: kdo naj odloči?

Kmet in mornar

Nekoč sta bila od vremenskih neprilik odvisna dva človeka: kmet in mornar; njuni opravi so bili od ure do ure odvisni od vremena in letnega časa; povsem smo pozabili, kaj vse tema človekoma dolgujemo, od najbolj osnovnih tehnik do vrhunskih izboljšav. Neko starogrško besedilo je Zemljo razdelilo na dve območji: na tisto, kjer je določeno orodje veljalo za lopato, in na tisto, kjer so ljudje v njem prepoznavali veslo. Ti dve populaciji sta postopoma izginili z zemeljskega površja zahodnega sveta; kmetijski presežki, ladje z veliko nosilnostjo so morje in kopno spremenili v puščavo. Najpomembnejši dogodek 20. stoletja je brez dvoma izginotje kmetijstva kot vodilne dejavnosti človeštva in posameznih kultur.

Naši sodobniki, ki živijo samo še v notranjosti, potopljeni le v prvi čas, natrpani v mestih, ne uporabljajo ne lopate in ne vesla, še huje, nikoli ju niti ne vidijo. Brezbrižni do podnebja, razen med počitnicami, ko na ponarejen in neroden način odkrijejo svet, ljudje naivno onesnažujejo tisto, česar ne poznajo, kar jih redko rani in jih nikoli ne zadeva.

Umazana vrsta, opice in avtomobilisti, ki hitro odvržejo svoje smeti, ker pač ne domujejo v prostoru, skozi katerega gredo, in ga torej lahko umažejo.

Še enkrat: kdo naj odloči? Znanstveniki, voditelji, novinarji. Kako živijo? In predvsem, kje? V laboratorijih, kjer znanost reproducira pojave, da bi jih lahko bolje definirala, v pisarnah ali studiih. Skratka, v notranjosti. Podnebje ne bo nikoli več vplivalo na naše delo.

S čim se ukvarjamo? Z numeričnimi podatki, enačbami, dosjeji, pravnimi besedili, novicami na plošči ali teleprinterju, skratka, z jezikom. Z resnično govorico v znanosti, normativno pri upravljanju, senzacionalno, ko gre za medije. Včasih ta ali oni svetovni strokovnjak, klimatolog ali fizik, sestavi odpravo, da bi podatke zbral kje na kraju samem, kot nekateri novinarji ali inšpektorji. Bistveno pa se dogaja odnotraj in v besedah, nič več zunaj s stvarmi. Zazidali smo celo okna, da bi se bolje

slišali ali lažje prepirali. Nezadržno komuniciramo. Ukvarjamo se le s svojimi mrežami.

Tisti, ki si danes delijo oblast, so pozabili na naravo, za katero bi lahko rekli, da se maščuje, predvsem pa nas opozarja, nas, ki živimo le v prvem pomenu časa in nikoli neposredno v drugem, o katerem pa na videz zelo prenicljivo govorimo in o njem tudi odločamo.

Izgubili smo svet: stvari smo spremenili v fetiše ali tržno blago, v zastavek svojih strateških iger; in naše akozmične filozofije, brez veselja, že skoraj pol stoletja ne razpravljajo o drugem kot o govorici ali politiki, pisanju ali logiki.

V trenutku, ko prvič fizično delujemo na globalno Zemljo in ko ta brez dvoma vpliva na vse človeštvo, jo zanemarjamo.

Dolgi in kratki rok

Toda še enkrat, v katerem času živimo, tudi takrat, ko je omejen le na tistega, ki teče in mine? Danes univerzalen odgovor: v zelo kratkoročnem. Da bi rešili Zemljo ali spoštovali čas dežja in vetra, bi bilo treba razmišljati na dolgi rok, in ker v njem ne živimo, smo se odvadili misliti v skladu z njegovim ritmom in pomenom. Politika se v želji po ohranjanju oblasti le redko loti projektov, ki bi segli dlje od prihodnjih volitev; nad fiskalnim ali proračunskim letom kraljuje administrator in novice se razporejajo po dnevih, tednih; kar zadeva sodobno znanost, se poraja v člankih revij, ki skoraj nikoli ne sežejo več kot deset let nazaj; tudi če raziskave o paleopodnebnju povzemajo na desetine tisočletij, same niso stare več kot trideset let.

Vse poteka, kot bi tri sodobne oblasti, in z oblastmi mislim instance, ki nikjer ne naletijo na nasprotne oblasti, izkoreninile dolgoročni spomin, tisočletno tradicijo, izkušnje kultur, ki so izginile ali jih uničujejo te oblasti.

In tako se soočamo s problemom, ki ga je povzročila civilizacija, ki vlada nekaj več kot stoletje in so jo spočele prejšnje dolgotrajne kulture, civilizacija, ki povzroča škodo fizičnemu sistemu, staremu na milijone let, nestalnemu, pa vendar razmeroma stabilnemu v hitrih, naključnih in stoletnih spremembah, ob grozljivem vprašanju, katerega glavna sestavina je čas, še posebej tisti, toliko bolj dolgoročni, kolikor bolj razmišljamo o sistemu globalno. Da bi se vode v oceanu pomešale, se mora skleniti cikel, ki traja okoli pet tisočletij.

Mi pa ponujamo le kratkoročne rešitve, ker živimo v času takojšnje zapadlosti roka, iz nje črpamo bistvo moje moči. Upravljalci vzdržujejo kontinuiteto, mediji vsakdanjost, znanost je edini projekt prihodnosti, ki nam preostaja. Tri oblasti imajo v rokah čas v prvem pomenu in zdaj odrejajo in odločajo o drugem.

Kako nas, mimogrede, ne bi presenetilo informacijsko vzporejanje časa, omejenega na trenutek, ki mineva in ki je edini pomemben, in novic, obvezno reduciranih na katastrofe, ki, očitno edine zanimive, preživijo? Kot da bi se kratek rok povezal z uničenjem: ali naj to po drugi strani pomeni, da zahteva graditev dolgoročnost? Enako v znanosti: kateri skrivni odnosi vzdržujejo pretanjeno specializacijo z analizo, uničevalko predmeta, že razkosano od specialnosti?

Toda treba je odločiti o največjem predmetu znanosti in praks: o planetu Zemlji, novi naravi.

Seveda lahko že začete postopke upočasnimo, uzakonimo manjšo porabo fosilnega goriva, pogozdujemo poseke... Vse same sijajne pobude, ki pa se konec koncev omejujejo na podobno ladje, ki se s hitrostjo petindvajset vozlov približuje čeri, ob kateri se bo brez dvoma razbila, četrti častnik na poveljniškem mostu pa v strojnico prenese povelje, naj hitrost zmanjšajo za desetino, ne da bi pri tem spremenili smer.

Za dolgoročno in sila obsežno težavo moramo najti rešitev, ki bo imela, če hočemo, da bo učinkovita, vsaj enak domet. Tisti, ki so živeli zunaj, na dežju in vetru, katerih kretnje so vodile dolgotrajne kulture, ki so izvirale iz lokalnih izkušenj, kmetje in mornarji, že dolgo nimajo več besede, če so jo sploh kdaj imeli; ta ostaja nam, upravljalcem, novinarjem in znanstvenikom, vsem ljudem kratkega roka in izostrenih specializacij, delno odgovornim za globalne spremembe vremena, ker smo pač izumili ali propagirali sredstva in orodje silovitih, učinkovitih, koristnih in škodljivih posredovanj, nesposobni najti pametne rešitve, ker smo pač potopljeni v kratki čas naših oblasti in ujeti v naše ozke razdelke.

Če obstaja materialno, tehnično in industrijsko onesnaženje, ki vreme izpostavlja precejšnjemu tveganju, obstaja še eno, nevidno, ki ogroža čas, ki teče in traja, kulturno onesnaženje, ki smo ga prizadejali dolgim mislim, tem varuhom Zemlje, ljudi in celo stvari. Če se ne bomo borili proti drugemu, bomo izgubili boj proti prvemu. Kdo lahko danes dvomi o kulturni naravi tega, kar imenujemo infrastruktura?

Kako v dolgoročnem podjetju uspeti s kratkoročnimi sredstvi? Tak projekt bomo morali plačati s sila razdiralno revizijo kulture, ki jo uveljavljajo tri oblasti, ki gospodujejo našim kratkostim. Ali smo izgubili spomin na prediluvialna obdobja, ko se je moral patriarh, katerega potomci brez dvoma smo, med izdelavo čolna, zreduciranega modela celovitosti prostora in časa, pripraviti na vdor morja na kopno, ki ga je povzročilo odtajanje ledu?

V spomin na tiste, ki so za zmeraj umolknili, dajmo vendar besedo ljudem dolgega roka: filozof se še vedno uči pri Aristotelu, pravniku se rimsko pravo ne zdi zastarelo. Preden zarišemo portret nove politike, jim za minutko prisluhnimo.

Filozof znanosti

Vpraša: kdo vendar svetu, odslej objektivnemu skupnemu sovražniku, povzroča to škodo, za katero upamo, da je še popravljiva, to nafto v morju, ta ogljikov oksid, ki ga je v zraku na milijone ton, te kisle in strupene snovi, ki prihajajo z dežjem..., od kod prihaja vsa ta svinjarija, ki otrokom prinaša astmo in koži lise? Kdo, poleg zasebnih in javnih oseb? Kdo, poleg ogromnih metropol, enostavnega števila ali množice cest? Naša orodja, naše orožje, naša učinkovitost, končno, naš razum, s katerim se upravičeno nečimrno ponašamo: naše gospostvo in naše zasvojenosti.

Gospostvo in posest, ključni besedi, ki ju je Descartes ponudil ob zori znanstvene in tehnične dobe, ko je naša zahodna zavest začela osvajati vesolje. Gospodujemo mu in si ga prilaščamo: prikrita in skupna filozofija industrijskega podjetja in tako imenovane brezinteresne znanosti, ki se v tem pogledu ne razlikujeta. Kartezijsko obvladovanje preusmeri objektivno nasilje znanosti v dobro urejeno strategijo. Naš temeljni odnos s predmeti povzemata vojna in lastnina.

Vojna, spet

Bilanca škode, povzročene svetu do zdaj, je enaka tisti, ki bi jo povzročila svetovna vojna. Naši mirnodobni gospodarski odnosi počasi in postopoma prinašajo enake posledice, kot bi jih imel kratek in globalen spopad, kot da vojna ne bi bila več le last vojakov, odkar ti pri njeni pripravi vse pogosteje uporabljajo enake znanstvene pripomočke, kot jih drugi v raziskavah ali industriji. Zaradi nekakšnega učinka praga porast naših sredstev izenačuje vse cilje.

Tako imenovani razviti narodi se ne borimo več med seboj, vsi skupaj smo se spravili nad svet. Vojna na svetovni ravni, in to kar dvakrat, saj ves svet, v smislu ljudi, povzroča izgube svetu v smislu stvari. Skušali bomo torej skleniti mir.

Gospodovati pa tudi imeti v lasti: drugi temeljni odnos, ki ga imamo s stvarmi sveta, je zgoščen v pravici do lastnine. Descartesova ključna beseda se nanaša na znanstvena spoznanja pa tudi na tehniška posredovanja individualne ali kolektivne lastninske pravice.

Čisto in umazano

Pogosto pa sem opazil, da v posnemanju živali, ki polulajajo svojo nišo, da bi ostala njihova, veliko ljudi zaznamuje in umaže s svojim blatom svoje predmete, da bi ostali njihova last, ali tuje,

da bi to postali. Ta govornik ali ekskrementalen izvor pravice do lastnine se mi zdi eden od kulturnih virov tega, kar imenujemo onesnaženje, ki še zdaleč ni nesreča, posledica nehotenih dejanj, ampak razkriva globoke namene in prvotno motivacijo.

Pojdimo kasneje skupaj jest: ko bo na mizi skupna skleda solate, naj eden vanjo pljune in v hipu si jo bo prisvojil, saj je nihče drug ne bo več maral. Onesnažil bo to območje in njegovo last bomo imeli za umazano. Nihče več se ne odpravi na uničena območja tistega, ki si jih je pridobil na ta način. Umazanija sveta tako odtiskuje znamenje človeštva ali njegovih vladarjev, smrdljivi pečat njihovega zavzetja in prisvojitve.

Neki živi vrsti, naši, je uspelo izključiti vse druge iz svoje sedaj globalne niše. Kako bi se lahko hranile ali zadrževale tam, kjer smo razsuli nesnago? Če umazanemu svetu preti kakšna nevarnost, izvira iz našega izkjučujočega prisvajanja stvari.

Pozabite torej besedo okolje, običajno v teh zadevah. Predvideva namreč, da mi, preostali ljudje, čepimo v središču sistema stvari, ki gravitirajo proti nam, popkom veselja, gospodarjem in lastnikom narave. To spominja na minulo obdobje, ko je Zemlja (kako si lahko umišljamo, da nas je predstavljala?), postavljena v središče sveta, izražala naš narcizem, tisti humanizem, ki nas promovira sredi stvari ali v njihovi izvrstni dovršitvi. Ne. Zemlja je obstajala brez naših nepredstavljenih prednikov, tudi danes bi bila lahko brez nas in bo jutri in še kasneje brez kateregakoli izmed naših morebitnih potomcev, mi pa brez nje ne moremo obstajati. In tako je treba stvari postaviti v središče, nas pa na obrobje ali, še bolje, njih povsod, nas pa kot zajedalce v njihova nedra.

Kako se spremeni perspektiva? Z močjo in v slavo ljudem.

Obrat

Zaradi obvladovanja smo postali tako zelo in tako malo gospodarji Zemlje, da nam grozi, da nam bo ponovno zavladala. Skozi njo, z njo in v njej delimo isto minljivo usodo. Bolj ko jo imamo v posesti, bolj nas bo imela v posesti, kot nekoč, ko je obstajalo staro pomanjkanje, ki nas je podrejalo naravnim pritiskom, toda drugače kot takrat. Nekoč je bilo lokalno, danes je globalno.

Zakaj moramo odslej skušati obvladati svoje obvladovanje? Zato ker se golo obvladovanje, neurejeno, prestopajoč svoj namen, kontraproduktivno, obrača proti samemu sebi. Tako nekdanji zajedalci, v smrtni nevarnosti zaradi pretiranega izkoriščanja svojih gostiteljev, ki jih mrtvi ne hranijo in ne nastanjajo več, nujno postanejo simbionti. Ko bo epidemije konec, bodo izginili celo mikrobi, saj ne bo več podlage za njihovo razmnoževanje.

Ne le da je nova narava kot taka globalna, ampak tudi globalno deluje na naša lokalna dejanja.

Treba je torej spremeniti smer in opustiti kurz, ki ga je vsilila Descartesova filozofija. Zaradi prepletenega součinkovanja traja gospodstvo le kratek čas in se sprvrne v hlapčevstvo; tudi lastni-na ostaja hitra nezakonita razlastitev ali pa se konča z uničenjem.

In to je razpotje zgodovine: smrt ali sožitje.

Toda ta filozofski sklep, ki so ga poznale in uresničevale poljedelske in pomorske kulture, pa četudi le lokalno in v ozkih časovnih okvirih, bo ostal mrtva črka na papirju, če ne bo vpisan v zakonodajo.

Pravnik. Tri prava brez sveta

DRUŽBENA POGODBA. Filozofi modernega naravnega prava včasih postavljajo naš izvor v družbeno pogodbo, ki naj bi jo vsaj virtualno vzpostavili med seboj za vstop v kolektivno, ki nas je naredilo ljudi, kakršni pač smo. O tej pogodbi, presenetljivo molčeči glede sveta, pravijo, naj bi nam omogočila opustitev naravnega stanja in oblikovanje družbe. S sklenitvijo sporazuma se vse godi, kot bi skupina, ki ga je podpisala, odplula iz sveta in bila zasidrana le še v svoji zgodovini.

To bi lahko bil opis, lokalni in zgodovinski, preseljevanja podeželja v mesta. Kar seveda pomeni, da smo v tem trenutku pozabili na omenjeno naravo, odslej zelo oddaljeno, nemo, inertno, umaknjeno, neskončno odmaknjeno od mest ali skupin, naših besedil in publicitete. S slednjo mislim na bistvo javnega, ki je odslej tudi bistvo ljudi.

NARAVNO PRAVO. Isti filozofi imenujejo naravno pravo skupino pravil, ki naj bi obstajala zunaj vsake formulacije; ker je univerzalno, naj bi izviral iz človeške narave; vir pozitivnih zakonov, ki sledi razumu, ki vodi vse ljudi.

Narava je omejena na človeško naravo, ki je omejena ali na zgodovino ali na razum. Svet je izginil. To izničenje ločuje moderno naravno pravo od klasičnega. Ošabnim ljudem ostajata njihova zgodovina in razum. Nenavadno je, da slednji na pravnem področju dobiva status precej podoben tistemu, ki ga je pridobil v znanostih: ker pravo utemeljuje, ima tudi vse pravice.

Deklaracija o človekovih pravicah

V Franciji smo praznovali dvestoto obletnico revolucije in hkrati tudi deklaracije o človekovih pravicah, ki, kot je v njej posebej poudarjeno, izvira iz naravnega prava.

Kot družbena pogodba tudi ona prezre in zamolči svet. Ne poznamo ga več, ker smo ga premagali. Kdo spoštuje žrtve? Toda omenjena deklaracija je bila razglašena v imenu človeške narave in v prid ponižanim, nesrečnim, tistim, ki, izključeni, živijo zunaj, s telesom in imetjem na vetru in dežju, katerih čas življenja, ki odteka, se uklanja vremenu, tistim, ki ne uživajo nikakršnih pravic, nimajo v lasti ničesar, poražencem vseh vojn, ki si jih je mogoče zamisliti.

Človeški um, monopoliziran od znanosti in vseh tehnik, povezanih s pravico do lastnine, je premagal zunanjo naravo v boju, ki traja od prazgodovine in ki se je resno zaostрил z industrijsko revolucijo, približno sočasno tisti, katere dvestoto obletnico smo praznovali; ena tehnična, druga politična. Še enkrat moramo odločiti o poražencih in zapisati pravice za bitja, ki jih nimajo.

O pravicah razmišljamo izhajajoč iz pravnega subjekta, pojma, ki se neprestano širi. Nekoč pravic niso imeli vsi: deklaracija o človekovih in državljanskih pravicah je omogočila, da je vsak človek lahko postal pravni subjekt. Družbena pogodba je bila nenadoma uresničena, a se je zaprla vase, zunaj igre pa pustila svet, ogromno zbirko stvari, zreduciranih na status pasivnih predmetov za izkoriščanje. Veliki človeški um, majhna zunanja narava. Subjekt spoznavanja in dejavnosti ima vse pravice in njegovi predmeti nobene. Pridobili si niso še nobenega pravnega spoštovanja. In zato ima znanost od takrat vse pravice.

In zato seveda vse stvari sveta namenjamo uničenju. Obvladane, s stališča epistemologije v naši lasti, manj pomembne v posvetitvi, ki jo je izreklo pravo. Toda one nas sprejemajo kot gostiteljice, brez katerih bomo morali jutri umreti. Ker je zgolj družbena, postaja naša pogodba za nadaljevanje vrste, njeno objektivno in globalno nesmrtnost smrtonosna.

Kaj je narava? Predvsem skupek pogojenosti same človeške narave, ki jo globalno silijo k porajanju ali iztrebljenju, gostišče, ki človeški naravi zagotavlja stanovanje, ogrevanje in hrano; in poleg tega ji to odvzame, takoj ko ga ta začne izrabljati. Je pogoj človeške narave, ki je odslej njen pogoj. Narava se vede kot subjekt.

Uporaba in zloraba: zajedalec

V svojem življenju in ravnanju zajedalec pogosto pomeša uporabo in zlorabo; jemlje si pravice, ki škodijo gostitelju, včasih tudi brez lastnih koristi; uniči ga, ne da bi to opazil. Ker si stvari prisvaja, zanj ne veljata ne raba ne menjava, rekli bi lahko, da jih, bolj kot prvo ali drugo, krade: obseda jih in požira. Zmeraj izkoriščevalski, zajedalec.

Brez dvoma lahko z druge strani definiramo pravo nasploh kot minimalno in kolektivno omejevanje parazitske dejavnosti; ta preprosto sledi puščici v eno smer, ne pa tudi v nasprotno, izključno v interesu zajedalca, ki na tej enosmerni poti vzame vse in ne da nič; pravnik pa izumi dvojno puščico, katere usmeritvi skušata vzpostaviti ravnotežje s pomočjo menjave ali pogodbe; vsaj načeloma razkrinkuje krivične pogodbe, darove brez protiuslug in končno vse zlorabe. Pravo ravnotežje prava od vsega začetka nastopa proti zajedalcu: ravnotežje bilance postavlja nasproti vsakemu izkoriščevalskemu neravnotežju.

Kaj je pravica, če ne prav ta dvojna puščica, prav to ravnovesje ali neprestano prizadevanje za njegovo vzpostavitev znotraj razmerij sil?

Treba je torej začeti z uničujočo revizijo modernega naravnega prava, ki predvideva neizrečeno podmeno, po kateri lahko postane pravni subjekt samo človek, posamično ali skupinsko. Tu se ponovno pojavi parazitizem. Deklaracija o človekovih pravicah ima zasluge, ker je izrekla "vsak človek", in slabosti, ker je mislila "samo ljudje" ali ljudje sami. Do zdaj še nismo vzpostavili ravnovesja, v katerem bi v končni bilanci računali tudi s svetom.

Tudi sami predmeti so pravni subjekti in ne le preprosti pasivni nosilci prilaščanja, četudi le kolektivnega. Pravo skuša omejiti izkoriščevalski parazitizem med ljudmi, ne govori pa o istem delovanju na stvari. Če bodo tudi stvari postale pravni subjekti, bodo vse tehtnice težile k ravnovesju.

Ravnotežja

Obstaja eno ali več naravnih ravnotežij, ki so jih opisale mehanika, termodinamika, fiziologija organizmov, ekologija ali teorija sistemov; kulture so izumile tudi eno ali več ravnovesij človeškega ali družbenega tipa, določenih, organiziranih, varovanih z verami, pravom ali politikami. Morali bi torej domisliti, vzpostaviti in spraviti v tek novo globalno ravnotežje med tema dvema skupinama.

V sebi kompenzirani in vase zaprti družbeni sistemi s svojo novo težo, s svojimi razmerji, predmetnimi svetovi in dejavnostmi pritiskajo na od njih oškodovane naravne sisteme, tako kot so nekoč, v času, ko je pomanjkanje močno prekašalo sredstva razuma, slednji pomenili tveganja za prve.

Naravna usodnost je slepa in nema zanemarila sestavo posebne pogodbe z našimi predniki, ki jih je poteptala, danes pa se mi maščujemo za to nekdanjo zlorabo s povračilno moderno zlorabo. Zato moramo razmisliti o novem krhkem ravnotežju med tema dvema sistemoma ravnovesij. Glagol misliti

(*penser*), soroden glagolu odškodovati (*compenser*), nima, kolikor vem, drugega izvora kot to pravično tehtanje (*pesée*). In to je tisto, kar danes imenujemo misel (*pensée*). In to je najbolj splošno pravo za najbolj globalne sisteme.

Naravna pogodba

In s tem se ljudje vrnejo v svet, svetovljansko v svetovno, kolektivno v fizično, skoraj kot v času klasičnega naravnega prava, a vendar s precejšnjimi razlikami, ki vse zadevajo nedavni prehod od lokalnega h globalnemu in k obnovljenemu odnosu, ki ga bomo odslej vzdrževali s svetom, nekoč našim gospodarjem, nedavno našim sužnjem, vedno našim gostiteljem in zdaj našim simbiotom.

Torej, nazaj k naravi! To pomeni: izrecno družbeni pogodbi je treba dodati podpis naravne pogodbe o sožitju in vzajemnosti, v kateri bo naš odnos do stvari opustil obvladovanje in lastništvo v prid občudujočemu prisluškovanju, vzajemnosti, kontemplaciji in spoštovanju, kjer poznavanje ne bo več pomenilo lastnine, delovanje ne več obvladovanja, vse to pa ne bo več povzročalo govornastih razmer. Pogodba o premirju v objektivni vojni, pogodba o sožitju: simbiot sprejme pravico gostitelja, zajedalec - naš sedanji status - pa obsodi na smrt tega, ki ga hkrati ropa in naseljuje, ne da bi se ovedel, da s tem obsoja na propad tudi samega sebe.

Zajedalec vzame vse in ne da ničesar; gostitelj da vse in ne vzame ničesar. Pravica do obvladovanja in lastništva se omeji na parazitstvo. Nasprotno pa je pravica do sožitja določena z vzajemnostjo: toliko kot da narava človeku, toliko ji mora ta kot pravnemu subjektu vrniti.

Kaj na primer vrnemo predmetom naše znanosti, s katerimi se seznanjamo? Poljedelec pa je nekoč s svojim vzdrževanjem lepo povrnil, kar je bil dolžan zemlji, ki ji je s svojim delom iztrgal nekaj sadežev. Kaj bi morali vrniti svetu? Kaj zapisati v obnovitveni program?

V minulem stoletju smo spremljali ideal dveh revolucij, obeh egalitarnih: ljudstvo je ponovno prevzelo svoje politične pravice, ponovno, ker so mu jih ukradli; hkrati so proletarci začeli uživati materialne in družbene sadove svojega dela: iskanje ravnotežja in pravičnosti v osrčju izključno družbene pogodbe, prej nepravilne ali krivične in neprestano v nevarnosti, da to spet postane. Ker si animalnost v nas neprestano prizadeva ponovno vzpostaviti hierarhijo, takšno iskanje nikoli ne zastane; medtem ko sledimo enemu, se začne drugo, ki bo zaznamovalo našo prihodnjo zgodovino, kot je prejšnje dalo svoj pečat minulemu stoletju; isto iskanje ravnotežja in pravičnosti, toda

med novimi partnerji, med globalno skupnostjo in svetom, kakršen je.

Ne bomo več odločali, v znanstvenem smislu, naše industrije ne bodo več obdelovale, ne spreminjale površja in mirnega drobno sveta, kot so ga do zdaj; kolektivna smrt bdi nad to globalno pogodbeno spremembo.

Rekli bi, da se kraljestvo modernega naravnega prava, sočasno z znanstveno, tehnično in industrijsko revolucijo, začena z obvladovanjem in lastništvom sveta. Predstavljali smo si, da bomo lahko živeli in mislili med seboj, medtem ko bodo ubogljive stvari spale, poteptane od našega zavzetja; zgodovina ljudi je uživala sama v sebi v akozmizmu inertnega in drugih živih bitij. Iz vsega je mogoče narediti zgodovino in vse se reducira na zgodovino.

Sužnji nikoli dolgo ne spijo. Ta interval se zdaj končuje in spoštovanje do stvari nas odločno poziva. Neodgovornost sodi le v otroštvo.

V kateri govorici govorijo stvari sveta, da bi se lahko z njimi pogodbeno sporazumeli? Toda navsezadnje je tudi stara družbena pogodba ostala neizrečena in nenapisana: nihče ni nikoli bral njenega izvornika, ne kopije. Seveda ne znamo jezika sveta ali pa poznamo le njegove različne animistične, verske ali matematične različice. Ko so izumili fiziko, so filozofi zatrjevali, da se narava skriva pod kodo števil ali črk algebre; beseda koda je prišla iz prava.

Dejansko nam Zemlja govori z govorico sil, povezav in interakcij, in to zadošča za sestavo pogodbe. Po črki pogodbe dolguje vsak izmed partnerjev sožitja drugemu življenje, sicer mu grozi smrtna kazen.

Vse to bo ostalo mrtva črka na papirju, če ne bomo izumili novega političnega človeka.

Politično

Ko je Platon govoril o politiki, je včasih navajal primer ladje in podrejenosti posadke kapitanu, izurjenemu upravljalcu, ne da bi kdaj omenil, ker verjetno pač ni vedel, kaj je na tem modelu izjemnega.

Razlika med vsakdanjim kopenskim življenjem in rajem ali peklom na morju je v možnosti umika: na palubi se družbeno življenje nikoli ne neha in nihče se mu ne more umakniti v svoj izključevalni šotor, kot je to nekoč storil pehotni vojščak Ahil. Ni se kam izogniti, le kam, na ladji, kjer se kolektivno zamejuje s strogo določitvijo, ki jo zarisuje ladijska ograja iz vrvi; onstran vrvi utopitev. Ta družbena celota, ki je očarala filozofa z razlogi, ki bi se nam zdeli nizkotni, je pomorce

zavezovala zakonu vljudnosti, razumljenem v smislu, ki ga najboljše izraža najbolj politično. Obstaja lokalno, obstaja tubit, kadar prostor ponuja drugo.

Od visoke antike mornarji gotovo edini poznajo in gojijo razliko in posledice subjektivnih vojn za objektivno nasilje, saj vedo, da bi v primeru medsebojnega spopada svojo barko obsodili na brodolom, preden bi jim uspelo premagati notranjega nasprotnika. Njim družbeno pogodbo ponuja narava sama.

Zaradi nemožnosti kakršnegakoli zasebnega življenja živijo v neprestani grožnji jeze. Na palubi torej vlada eno samo nezapisano pravilo, ta božanska ljubeznivost, ki je značilna za mornarja, pogodba o nenasilju, sporazum med moštvom, izpostavljenim svoji ranljivosti, ob neprestani grožnji oceana, ki s svojo negibno, a neverjetno silo bdi nad njegovim mirom.

Povsem drugače od tega, kako se organizirajo in nastajajo druge skupine ljudi, je družbeni sporazum vljudnosti na morju v bistvu enak temu, kar imenujem naravna pogodba. Zakaž? Zato ker grozi kolektivnemu, če se razdre, takoj, brez možnega umika ali pribežališča, da bo moralo izročiti uničenju svojo krhko nišo, dodatni zasebni habitat, kakršen je bil šotor, ta zasebna utrdnica, v katero se je zatekel Ahil, elitni pešak, jezen na vojščake, ki seveda niso poznali vode. Ker se na ladji ni kam umakniti, je dober model globalnega: lokalna tubit kaže zemeljsko.

Od začetka naše kulture je Iliada v primerjavi z Odisejo veljala za primer ravnanja na kopnem v primerjavi z običaji na morju: prva se ukvarja le z ljudmi, druga s svetom. Zato postanejo vojaki prve pesnitve, geste ali zgodovinske epopeje, v drugi tovariši, dobesedno besedilo in zemljepisna karta, v katero piše takrat znana Zemlja sama, v čemer je že opaziti naravno pogodbo, sklenjeno v tišini in strahu ali spoštovanju med godrnjavo jezo velike družbene živali ter prepirljivostjo, hrupom in besom morja. Dogovor med gluhim Odisejem in pojočimi sirenam, sporazum ladijskega tramovja z valovi, mir ljudi, ki se spoprijemajo z vetrovi. Toda katero govorico govorijo stvari sveta? Glas elementov gre skozi grlo tistih čudnih žena, ki pojejo v ožinah začaranosti.

Moč lahko v politiki ali ekonomiji definiramo s pomočjo znanosti; kako misliti krhkost? Prek odsotnosti dodatka. Nasprotno pa ima moč rezerve: na enem koncu se brani, na drugem napada, umakne se na pripravljene položaje kot Ahil v svoj šotor, lahko pojé svoje zaloge, medtem ko se kaka polna in toga celovitost lahko zaradi strogosti ali trdote zlomi, kot se soočen z butajočimi valovi zlomi ladijski kljun ob zmanjšanju jader. Odtod odpornost ohlapnih skupin, opremljenih z različnimi prostori in zatočišči.

Nič ni bolj šibkega od globalnega sistema, ki postane unitaren. Enovitemu zakonu sledi nenadna smrt. Posameznik

živi toliko bolje, kolikor bolj se naredi številnega: podobno velja za družbe ali celo bitja nasploh.

In tako je nastala sodobna družba, ki jo lahko imenujemo dvakrat svetovno: ker zaseda vso Zemljo, solidarna kot iz enega kosa v medsebojnih prepletенostih, nikakršnega ostanka nima, ne umika ali pribežališča, kamor bi lahko postavila svoj šotor. Po drugi strani zna zgraditi in uporabljati tehnična sredstva z vesoljskimi, časovnimi, energetskimi razsežnostmi pojavov sveta. Naša kolektivna moč torej dosega meje našega globalnega habitata. Podobni postajamo Zemlji.

Kot enakomočje sveta torej naša skupina združuje sosedstvo, tako kot oporniki ladijske ograde ločijo, ker se povezujejo, trden in pomičen most od fluidne širjave. Vsi plujemo po svetu kot barka po vodi, brez vsake rezerve zunaj dveh skupnosti, človeške in predmetne. In tako smo na krovu! Prvič v zgodovini imata Platon in Pascal, ki nikoli nista plula, hkrati prav, kajti zdaj moramo ubogati zakone palube, preiti od družbene pogodbe, ki je dolgo varovala pomične kulturne podskupine v nekem širokem in svobodnem okolju, oskrbljenem z zalogami, ki so prenesle vso nastajajočo škodo, k naravni pogodbi, ki jo zahteva trdna poenotena skupina, po tem ko je dosegla strogo mejo objektivnih sil.

Od tam naše orožje in tehnika globalnih razsežnosti odmevata po vsem svetu in rane, ki mu jih prizadenemo, se v zameno razlegajo po vseh ljudeh. Predmet politike so odslej te tri povezane totalitete.

O upravljanju

Krmar upravlja. Krmilo nagiba v skladu z načrtano potjo, smerjo in silo valovanja. Volja deluje na ladjo, ki deluje na oviro, ki v vrsti zaviranih interakcij deluje na voljo. Projekt, ki je prvi in nato zadnji, najprej vzrok in nato posledica, preden spet postane vzrok in se v realnem času prilagaja razmeram, ki ga neprestano spreminjajo, prek katerih pa ostaja trmoglavo nespremenljiv, se odloči za rahel in komaj opazen nagib, ki sledi nagibu sile stvari, da bi si naposled utrl pot med množico pritiskov.

To dobesedno simbiotično umetnost upravljanja s pomočjo zank, ki jih ustvarjajo ti koti, ki nato spet sami ustvarjajo druge kote smeri, so poimenovali kibernetika: posebna tehnika krmarskega poklica, ki je nedavno prešla v tako razvite tehnologije, kot so tiste, ki obvladujejo pomorsko orožje, iz te sofisticiranosti pa k zajetju bolj splošnih sistemov, ki se brez teh ciklov ne bi ohranili, niti globalno spremenili. Toda ves ta metodični arzenal je, kar zadeva umetnost političnega vodenja

ljudi, ostal na ravni metafore. Kakšen nauk daje upravljalcu krmar za krmilom?

Tukaj se razlika med njima razblinja. Danes opravila vseh nas povzročajo svetu škode, ki z zanko takojšnjih ali predvidljivo odložljivih učinkov za vse nas pomenjo dano izhodišče delovanja. Nalašč variiram isto menjalno besedo: od sveta dobivamo darove in mu povzročamo škodo, ki nam jo vrača v obliki novih danosti.

In tako se kibernetika spet vrača. Prvič v zgodovini se človeški ali svetovljanski svet scela, kot na ladji, brez igre, ostanka ali pribežališča za celoten sistem, sooča s svetovnim svetom. Upravljalet in krmar pri krmilu se poenotita v isti umetnosti vodenja.

Krmar deluje v realnem času, tukaj in zdaj, na lokalne okoliščine, iz katerih skuša dobiti globalen rezultat; enako upravljalet, tehnik ali znanstvenik. Kadar si slednji pri združevanju svojih lokalnih modelov v skupnost, ki posnema Zemljo, zamisli kakšen poseg, se ne obotavlja uporabiti glagola krmiliti.

Politični človek, potopljen v izključno družbeno pogodbo, jo do tega jutra sopodpisuje in ponovno piše, jo da opazovati, strokovnjak le za javne odnose in družbene znanosti; zgovoren, celo govornik, odlično izobražen, poznavalec ledvic, src in dinamike skupin, pogosto upravitelj, človek medijev, to je pač treba, predvsem pa pravnik, hkrati proizvod prava in njegov proizvajalec: ni potrebe, da bi postal fizik.

Ko se je neprestano posvečal ljudem, med nobenim od svojih nastopov ni spregovoril o svetu. Še enkrat, publiciteta, kot terjajo pravila oblikovanja take besede, je definirana kot bistvo javnega; politik se manj kot kdorkoli drug prepusti diskurzu ali dejanju, ki ga pred tem ni potopil v publiciteto. Še več, novejša zgodovina in tradicija sta ga učili, da naravno pravo izraža le človeško naravo. Zaprt v družbenem kolektivu je lahko krasno zanemarjal stvari sveta.

A se je vse spremenilo. Odslej bomo besedo politika sodili kot netočno, ker se nanaša le na mesto, na reklamne prostore in na upravno organizacijo skupin. Nič pa ne ve o svetu, ta, ki ostaja v mestu, nekoč imenovan meščan. Zdaj mora upravljalet zapustiti humanistične znanosti, ulice in zidove mesta, postati fizik, izstopiti iz družbene pogodbe, izumiti novo naravno pogodbo in besedi narava vrniti njen izvorni smisel razmer, v katerih se rodimo - ali v katerih se bomo morali jutri preroditi.

Nasprotno pa se fizik v najbolj starogrškem pomenu, pa tudi v najbolj modernem, približuje politiku.

Platon v izjemnem odlomku, v katerem opisuje umetnost vladanja, oriše kralja, ki si prizadeva niti racionalne zasnove vtcati v verige, nosilke manj razumskih strasti. Tistega dne bo moral novi vladar križati zasnovo prava z verigo, ki nastaja iz

fizičnih ved; od tega jutra naprej bo umetnost politike sledila temu tkanju.

Kraj, kjer se ta dva tipa znanosti srečata, sem nekoč imenoval Severozahodni prehod, a nisem vedel, da sem s tem opredelil politično znanost današnjega dne, geopolitiko v smislu realne Zemlje, fiziopolitiko v tašnem smislu, da bodo institucije, ki si jih bodo omislile skupine, odtlej odvisne od izrecnih pogodb, ki jih bodo podpisale z naravnim svetom, ki nikoli več ne bo naša dobrina, ne zasebna ne skupna, ampak odtlej naš simbiot.

Zgodovina, spet

Naj jo mislimo še tako mitsko, družbena pogodba torej zaznamuje začetek družb. Zaradi takšnih ali drugačnih pritiskov so se nekateri ljudje nekega dne odločili živeti skupaj in so se združili; od takrat ne moremo več drug brez drugega. Kdaj, kako, zakaj je bila ta pogodba - ali ni bila - podpisana, ne vemo in verjetno nikoli ne bomo vedeli. Pa saj ni pomembno.

Od tega pravljičnega časa smo množili pogodbe pravnega tipa. Ne moremo ugotoviti, ali so bile zastavljene po vzoru prve ali pa si, nasprotno, umislek izvirnika predstavljamo izhajajoč iz modela uveljavljenih pogodb, ki jih je utrdilo naše pravo. Pa tudi to ni pomembno.

Toda genialnost teh prav je v tem, da so razmejevala in še zdaj razmejujejo predmete, ki jih je po njihovem mogoče dodeliti subjektom, ki so jih ona definirala.

Predstavljamo si, da je družbena pogodba preprosto povežala le gole posameznike, medtem ko naj bi jih pravo, ker se ukvarja s pravdami in priznava obstoj stvari, vpeljalo kot integralne dele družbe in jo torej stabiliziralo tako, da je nestanovitne subjekte in njihove labilne odnose obremenilo s težkimi predmeti. Ni človeške skupnosti brez stvari; odnosi med ljudmi potekajo prek stvari, naši odnosi do stvari potekajo skozi ljudi: to je nekoliko bolj stabilen prostor, ki ga opisuje pravo. Včasih si predstavljam, da je bil prvi predmet prava vrv, vez, tista, ki jo v izrazih obveznosti in zveze beremo le abstraktno, bolj konkretno pa v navezanosti, vrvici, ki materializira naše odnose in spreminja naša razmerja v stvari; če naši odnosi nihajo, jih ta utrditev ustali.

Da bi še bolj stabilizirala predmete, se je ob datumih, ki jih zdaj poznamo, po zgledu teh pogodb združila nova skupnost. Pogodba znanstvene resnice sintetizira izključno intersubjektivno družbeno pogodbo neprestanega vzajemnega nadzorovanja in strinjanja v realnem času glede tega, kaj je treba reči in narediti, ter eno, zares pravno pogodbo o definiciji nekaterih predmetov,

o omejitvi pristojnosti, postopkih izkušenj in analitičnem podeljevanju lastnine. Tako stvari postopoma zapustijo mrežo naših razmerij in dosežejo samostojnost; resnica zahteva, da o njih govorimo, kot da nas ne bi bilo tam. Od svojega nastanka znanost neločljivo povezuje skupnost in svet, dogovor in predmet dogovora.

Pogodbeni akt zbere te tri tipe združevanja, globalno kolektivnega za družbeno pogodbo, razpršenega v tisoče podskupin s pomočjo tisoč različic prava, hkrati lokalnega in globalnega, ko gre za znanost, toda loči jih odnos do stvari. Povsem odsoten v prvem, kot v družbenih vedah, svet počasi prodira v kolektivne odločitve: prek vzrokov, ki so postali stvari, nato prek vzročnosti stvari samih. V osrčje kolektivnega vstopa le košček za koščkom. Za koliko maloštevilnih filozofij živi kolektivno v globalnem svetu?

Z naravno pogodbo odslej razumem predvsem priznavanje, prav metafizično priznavanje vsake skupnosti, da živi in dela v istem globalnem svetu kot vse druge; ne le vsake politične skupnosti, povezane z isto družbeno pogodbo, temveč katerekoli skupnosti, vojaške, trgovske, verske, industrijske..., povezane s pravno pogodbo, pa tudi strokovne skupnosti, ki jo veže znanstvena pogodba. To imenujem naravna metafizična pogodba, ker presega navadne omejitve različnih lokalnih posebnosti in še posebej fizike. Je hkrati globalna in družbena pogodba in jo vpeljuje v svet ter hkrati svetovna in znanstvena pogodba in jo vpeljuje v zgodovino.

Naravna pogodba, ki je virtualna in nepodpisana, tako kot prvi dve, saj je očitno, da veliki temeljni sporazumi ostajajo neizrečeni, priznava ravnotežje med našo sedanjo močjo in silami sveta. Tako kot je družbena pogodba uveljavljala nekakšno enakost med človeškimi podpisniki sporazuma, kot so različne pravne pogodbe skušale uravnotežiti različne interese, tako kot skuša znanstvena pogodba razumsko obdelati informacijo, ki jo dobi, tako naravna pogodba najprej priznava novo enakost med močjo naših globalnih posredovanj in med globalnostjo sveta. Stvar, ki stabilizira naše odnose, ali tista, ki jo meri znanost, ostaja lokalna, razrezana, omejena; določata jo pravo in fizika. Danes pa raste do razsežnosti Zemlje.

Navsezadnje znanstveni pogodbi o resnici genialno uspeva, da nas postavi na stališče predmeta, tako kot so nas druge pogodbe s pomočjo svojih obveznosti nekako postavile v kožo drugih partnerjev sporazuma. Naravna pogodba nas napeljuje k preučevanju stališča sveta v njegovi celovitosti.

Vsaka pogodba ustvari skupino povezav, katerih mreža kanonizira razmerja; danes se narava definira s pomočjo skupine razmerij, katerih mreža povezuje celotno Zemljo; naravna pogodba oboje povezuje v mrežo.

Religiozno

Neprestano pozabljamo na nenavadne obrede, ki so jih opravljali duhovniki v temačnih in skrivnih prostorih, kjer so v samoti oblačili kip boga, ga okraševali, čedili, ga dvigovali in nosili na zrak, mu pripravljali obroke in mu nenehno govorili, in to vsak dan in vse noči, ob zori in mraku, ko sta sonce in senca doseгла zenit. Ali so se bali, da bi en sam postanek v tem neprestanem, neskončnem pogovoru sprožil neznanske posledice?

Zaradi svoje pozabljivosti mislimo, da so občudovali boga ali boginjo, izdelana iz kamna ali lesa; ne, besedo so dali stvari sami, marmorju ali bronu, tako da so jima podelili videz človeškega telesa, opremljenega z glasom. Praznovali so torej svojo pogodbo s svetom.

Prav tako pozabljamo, zakaj so se benediktinci zbudili pred zoro in peli jutranjice in hvalnice, prime, terce, sekste, ali pa preložili svoj spanec pozno v noč, da so lahko peli psalme, večernice. Ne spominjamo se več nujnosti molitev niti neprestanih obredov. In vendar nedaleč od nas, trapisti in karmeliti še vedno brez oddiha opravljajo božjo službo.

Času ne sledijo, ampak ga podpirajo. Njihova ramena in glasovi, svetopisemski molitveni stihi nosijo minute in minute v krhkem trajanju, ki bi se brez njih zdrobilo. In po drugi strani, kdo bi nas lahko prepričal o odsotnosti vrzeli v časovnih nitih ali površinah? Penelopa dneve in noči ni pustila svojega tkanja. Tako vera elemente časa obnavlja, napolnjuje, veže, združuje, zbira, povezuje, prevezuje, prebira ali poje. Beseda religija pomeni točno ta potek, ta pregled ali to podaljšanje, katerega nasprotje se imenuje nebrižnost, tista, ki ne neha pozabljati teh nenavadnih ravnanj in besed.

Učenjaki pravijo, da bi lahko imela beseda religija dva vira ali izvora. Po prvem naj bi izhajala iz latinskega glagola *relier*. Ali nas med seboj povezuje, zagotavlja vez tega sveta s kakim drugim? Po drugem izvoru, bolj verjetnem, nezanesljivem, a sorodnem prejšnjemu, naj bi pomenila združevati, zbrati, dvigniti, pregledati ali ponovno prebrati.

Toda nikoli ne povedo, kako veličastno besedo ponuja jezik nasproti religioznemu, da bi ga zanikal: nebrižnost. Kdor nima vere, se ne sme razglasiti za ateista ali brezvernega, ampak za nebrižnega. Pojem nebrižnosti pomaga razumeti naš čas.

V času Egipta, Grčije ali Palestine so po mojem mnenju predniki čas podpirali, kot bi se bali morebitnih vrzeli. Danes pa se bojimo katastrof v tkivu zračnega ovoja, ki ne zagotavlja časa, pač pa vreme. Kot duhovniki niso nikoli prenehali, ves dan so povezovali, združevali, zbirali, pregledovali. Kaj pa če po naključju človeška zgodovina in tradicija obstajata le, ker ljudje ves čas niso prenehali krpati časa?

Absolutno rečeno, modernost se ne briga. Ne ve, ne more, niti noče ne misliti ne delovati globalno, časovno ali prostorsko.

Z izkjučno družbenimi pogodbami smo opustili vez, ki nas povezuje s svetom, tisto, ki veže čas, ki teče in mine, z vremenom, tisto, ki povezuje družbene in univerzalne vede, zgodovino in geografijo, pravo in naravo, politiko in fiziko, vez, ki naslavlja naše govorjenje na neme, pasivne, čudne stvari, ki so zaradi našega pretiravanja spet povzdignile glas, opozorile na svojo navzočnost, dejavnost, svetlobo. Do njih ne moremo biti več nebrizni.

Ali smo lahko v nemirnem pričakovanju drugega potopa privrženci skrbne religije sveta?

Nekateri organizmi so, tako pravijo, izginili z zemeljskega površja zaradi svoje neverjetne velikosti. Še vedno nas preseneča, da so največje stvari najbolj šibke, kot vsa Zemlja, kot Človek v megalopolu ali Vsepričujoči, naposled Bog. Filozofija, ki se je dolgo ubadala s smrtjo teh tako krhkih veličin, se danes zateka k podrobnostim, ki ji dajejo varnost.

S katerimi vestnimi rameni podpreti to ogromno in počeno nebo, za katerega se že drugič v dolgi zgodovini bojimo, da nam bo padlo na glavo?

Ljubezen

Brez ljubezni ni vezi in povezanosti. Končno dvakrat dva zakona.

Ljubite se med seboj, to je naš prvi zakon. Noben drug nas ni znal ne mogel dva tisoč let, vsaj v redkih trenutkih, odvrniti od pekla na zemlji. Ta pogodbeni obveznost se loči na lokalni zakon, ki od nas zahteva, da ljubimo svojega bližnjega, in na globalni zakon, ki terja, da ljubimo vsaj človeštvo, če že ne verjamemo v enega Boga.

Ti dve zapovedi je mogoče ločiti samo za ceno sovraštva. Ljubiti le svoje bližnje in sebi enake vodi v nastanek skupine, sekte, razbojništva in rasizma; ljubiti vse ljudi in izkoriščati svoje bližnje je pogosta zlaganost moralističnih pridigarjev.

Ta prvi zakon molči o gorah in jezerih, saj govori ljudem o ljudeh, kot da sveta ne bi bilo.

In tu je torej drugi zakon, ki nas zavezuje ljubezni do sveta. Ta pogodbeni obveznost se loči na tisti stari lokalni zakon, ki nas navezuje na zemljo, v kateri počivajo naši predniki, in na nov globalni zakon, ki ga, kolikor vem, ni napisal še noben zakonodajalec in ki od nas zahteva univerzalno ljubezen do fizične Zemlje.

Ti dve zapovedi je mogoče ločiti samo za ceno sovraštva. Ljubiti vso Zemljo in pri tem pustošiti okolico je pogosta

zlaganost moralistov, ki omejujejo zakon na ljudi in govorico, ki jo uporabljajo in obvladajo; ljubiti le svojo zemljo zaradi pripadnostnih strasti pelje k nepopravljivim vojnám.

Včasih smo znali ljubiti bližnjega, pogosto zemljo, težka smo se naučili ljubiti človeštvo, nekoč tako abstraktno, ki pa ga zdaj vse pogosteje srečujemo, in zdaj se moramo naučiti ljubiti in širiti ljubezen do sveta, do naše Zemlje, ki jo odslej lahko opazujemo v celoti.

Ljubiti naša dva očeta, naravnega in človeškega, zemljo in bližnjega; ljubiti človeštvo, našo človeško mater in našo naravno mater, Zemljo.

Ta dvakrat dva zakona je mogoče ločiti samo za ceno sovraštva. Da bi ubranili zemljo, smo napadali, sovražili in ubijali toliko ljudi, da so nekateri med njimi verjeli, da ti pomori vlečejo zgodovino. Po drugi strani smo za obrambo ali napad na druge ljudi brez premisleka pustošili pokrajino in zdaj se pripravljamo na uničenje vse Zemlje. Dve pogodbeni obveznosti, družbena in naravna, sta torej solidarni, kot je solidarna ta, ki povezuje ljudi s svetom in svet z njimi.

Ta dva zakona sta torej en sam, ki se meša s pravičnostjo, hkrati človeško in naravno, in ki hkrati od vseh zahtevata, naj iz lokalnega preidejo h globalnemu, sta težka in slabo začrtana pot, po kateri pa moramo kreniti. Nikoli ne pozabi kraja, iz katerega kreneš, toda pusti ga in se pridruži univerzalnemu. Ljubi vez, ki povezuje tvojo zemljo in Zemljo in ki prinaša podobnost med bližnjim in tujim.

Mir s prijatelji oblik in sinovi Zemlje, s tistimi, ki se navezujejo na zemljo, in tistimi, ki izrekajo zakon, mir z ločenimi brati, idealisti govorice in realisti stvari samih, in naj se ljubijo.

Ni drugega realnega, kot je ljubezen, in ne drugega zakona, kot je njen.

Prevedla Tanja Lesničar-Pučko